

Łukasz Żywek

Uroczystość przekazania do zbiorów państwowych Archiwum Batalionów AK-NOW "Gustaw" i "Harnaś"

Niepodległość i Pamięć 19/1-4 (37-40), 239-241

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Uroczystość przekazania do zbiorów państwowych Archiwum Batalionów AK-NOW „Gustaw” i „Harnaś”

W dniu 21 października 2011 r. w Pałacu Staszica miała miejsce uroczystość przekazania archiwaliów dotyczących działalności batalionów Armii Krajowej „Gustaw” i „Harnaś”. W samo południe Sala Lustrzana wypełniła się gośćmi. Po uroczystym wprowadzeniu sztandarów, dzieci ze Szkoły Podstawowej nr 279, której patronują oba oddziały, odśpiewały hymn swojej placówki.

Zgromadzeni zostali uroczystie powitani przez Wojciecha Barańskiego, żołnierza Kompanii Harcerskiej Batalionu „Gustaw”. Następnie głos zabrał Jerzy Majkowski, który pod pseudonimem „Czarny” walczył w szeregach kompanii „Anna”. W kilku zdaniach podziękował za przybycie prof. dr hab. Leszkowi Zasztowtowi – dyrektorowi Instytutu Historii Nauki PAN, a zarazem sekretarzowi generalnemu Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, dr hab. Władysławowi Stępniaкови – Naczelnemu Dyrektorowi Archiwów Państwowych, dr Tadeuszowi Krawczakowi – dyrektorowi Archiwum Akt Nowych, Stanisławowi Oleksiakowi – prezesowi Zarządu Głównego Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej, Halinie Jędrzejewskiej – wiceprezes Związku Powstańców Warszawskich, por. Stanisławowi Szymańskiemu – przedstawicielowi 36 pułku Legii Akademickiej, Zofii Filip – dyrektor SP nr 279, a także kolegom i koleżankom – weteranom Armii Krajowej.

Krótką przemowę wygłosił także prof. Zasztowt – współgospodarz uroczystości. Następnie za przekazanie

zbiorów podziękował dyrektor Stępniaк, który podkreślił, że dokumenty trafiając do archiwum nabierają innej perspektywy. Stanowią dowód poświęcenia i heroizmu, przez co mają ogromne znaczenie dla edukacji młodzieży.

Swoją wdzięczność wyraził także dyrektor obdarowanej instytucji, dr Krawczak. Zaznaczył, że współpraca Archiwum Akt Nowych ze środowiskami Armii Krajowej trwa już od wielu lat. Przywołał postać ks. Wacława Karłowicza, dzięki któremu udało mu się nawiązać pierwsze kontakty z 36 pułkiem Legii Akademickiej. Kluczowym momentem było jednak podpisanie na przełomie 2002 i 2003 roku umowy o zabezpieczeniu dokumentacji dotyczącej Armii Krajowej. Od tej chwili opiekę merytoryczną nad gromadzeniem i zabezpieczaniem materiałów przejęli pracownicy oddziału AAN-u – Archiwum Czynu Niepodległościowego. Na koniec dyrektor wyraził wdzięczność za zaufanie i zapewnił, że Archiwum nie spocznie na laurach i będzie dalej poszerzać zbiory w tym zakresie.

W odpowiedzi Jerzy Majkowski zapewnił, że dzień przekazania dokumentów ma szczególne znaczenie także dla żołnierzy batalionów „Gustaw” i „Harnaś”. Dodał, że kończy się pewien etap działalności środowiska. Podkreślił przy tym, że bynajmniej nie zamiera dalsza aktywność. W dalszej części swojego wystąpienia przedstawił historię obydwu oddziałów.

Batalion „Gustaw” zorganizowano w okresie konspiracji. W 1942 r.

został włączony wraz z całą Narodową Organizacją wojskową w struktury Armii Krajowej. Batalion „Harnaś” utworzono 6 sierpnia w czasie trwania powstania warszawskiego na bazie dwóch kompanii „Gustawa” odciętych na terenie Śródmieścia.

Zgromadzeni na sali mieli także okazję dowiedzieć się jak wyglądała struktura batalionów. Uzupełnieniem były wypowiedzi innych kombatanów. Prof. Witold Kieżun pseud. „Wypad”, nawiązując do budynku, w którym odbywała się uroczystość, opowiedział o walkach w pałacu Staszica w czasie powstania. Prof. Wiesław Chrzanowski pseud. „Poraj” przybliżył powojenną działalność środowiska, w tym okoliczności budowy pomnika żołnierzy batalionów „Gustaw” i „Harnaś” na kwaterze B24 na Powązkach. Podsumowując Jerzy Majkowski odniósł się do czasów współczesnych. Upływ czasu jest nieubłagany i w pewnym momencie pojawiła się potrzeba utrwalenia pamięci o działalności obu oddziałów. Zaczęły ukazywać się pierwsze publikacje, w tym pionierska praca monograficzna Roberta Bieleckiego *Gustaw-Harnaś dwa powstańcze bataliony*. Nawiązano również kontakt z grupą historyczną z Poznania, której patronem został żołnierz kompanii „Aniela” – Janusz Gunderman. Rekonstruktorzy brali zresztą udział w przygotowaniu uroczystości i byli obecni na sali. Chwalono także blisko 15-letnią współpracę z SP nr 279 z Gocławia. Jerzy Majkowski podkreślił, że pielęgnowanie wartości przez młode pokolenia jest dla całego środowiska bardzo ważne.

Kolejnym punktem spotkania było omówienie okoliczności powstania przekazywanego zespołu archiwalnego. O swej pracy opowiedziały Barbara

Suraga pseud. „Baśka” oraz Krystyna Mieczkowska pseud. „Krystyna”. Obie panie stwierdziły zgodnie, że dzisiejsze wydarzenie jest dla nich wielkim dniem. Opracowanie archiwum zajęło im przeszło 6 lat. Materiały, które się w nim znalazły pochodziły ze zbiorów Jerzego Niezgody. Po jego śmierci zajęły się nim archiwistki ze środowiska żołnierzy batalionów. Wzięły na siebie bardzo trudne i odpowiedzialne zajęcie. Archiwalia były bowiem w bardzo złym stanie. Pierwszym krokiem było ich uporządkowanie. Wyodrębniono dokumenty dotyczące poszczególnych kompanii. Ponadto panie zajęły się przygotowaniem przeszło 1200 ankiet. W pracach bardzo pomocna okazała się ewidencja numeryczna sporządzona przez Tadeusza Macińskiego pseud. „Prus”. Ostatecznie zespół został podzielony na 3 części odpowiadające poszczególnym okresom historii oddziałów: konspiracja, Powstanie Warszawskie oraz działalność popowstaniowa. Materiał archiwalny jest bogaty i różnorodny. W 180 teczkach opracowanych przez Barbarę Suragę i Krystynę Mieczkowską znaleźć można meldunki, prasę z czasów wojny, wykazy numerów ewidencyjnych zastępujących pseudonimy, dane osobowe żołnierzy, wspomnienia i relacje, opracowania oraz dokumenty dotyczące działalności w okresie powojennym. Zespół liczący obecnie 5,66 mb. stanowi prawdziwą skarbnicę wiedzy dla historyków. Włączono go do zasobu AAN pod pierwotną nazwą: Archiwum Batalionów AK-NOW „Gustaw” i „Harnaś”. Starano się zachować jego strukturę, jednak konieczne były pewne modyfikacje. W nowym kształcie zespół liczy 211 jednostek archiwalnych. Poszerzono go także o materiały pochodzące z archiwum prof. Jerzego Świdorskiego.

Wypowiedź Barbary Suragi uzupełnił Mariusz Olczak – pracownik AAN odpowiedzialny za przejęcie zbiorów. Zaapelował o kontakt wszystkie osoby posiadające jakiegokolwiek informacje na temat archiwum Tadeusza Macińskiego, które zaginęło pod koniec lat 90., zaraz po jego śmierci. Zbiór ten jest niezwykle

cenny, zawiera m.in. listy ewidencyjne oraz materiały awansowe. Archiwum ma obecnie jedynie pięć pojedynczych dokumentów pochodzących z tego źródła. Uroczystość zakończył koncert fortepianowy w wykonaniu Justyny Galant.

Łukasz Żywek

Uroczystości rocznicowe w Magdalence i Palmirach

W 2012 roku Muzeum Więzienia Pawiak współorganizowało dwie ważne uroczystości: 70 rocznicę rozstrzelania więźniów Pawiaka w Magdalence i 72 rocznicę największych egzekucji w Palmirach.

Magdalenka, malownicza podwarszawska miejscowość, z pięknymi willami, okolona sosnowym lasem. To tutaj, 70 lat temu, w pobliskim Lesie Sękocińskim, hitlerowcy dokonali mordu na 224 więźniach politycznych Pawiaka: 202 mężczyznach i 22 kobietach. Byli to polscy patrioci, reprezentujący różne grupy i środowiska społeczne, m.in. lekarz prof. dr med. Leon Pękosławski, działacz socjalistyczny Gustaw Karol Lewestam, członek Stronnictwa Pracy Franciszek Kwieciński, dziennikarz Jerzy Roman Szyszko, organizator Związku Walki Zbrojnej (ZWZ) na terenie Pomorza mjr Józef Ratajczak, dziewięciu funkcjonariuszy polskiej straży więziennej pełniących do momentu aresztowania służbę na Pawiaku i 16 więźniarek przywiezionych z obozu koncentracyjnego KL Ravensbrück.

Wśród ofiar znalazła się Helena z Wierników Dąbrowska, ur. w 1915 r. pełna wdzięku harcerka z Łodzi, członek PLAN, nazywana pieszczotliwie

przez współwięźniarki „Helenką”. Spędziła na Pawiaku 2 lata, aresztowano ją 18 stycznia 1940 r. razem z ojcem, mężem i całą jego rodziną, w związku z dekonspiracją i likwidacją Polskiej Ludowej Akcji Niepodległościowej. Do połowy kwietnia 1940 r. przebywała w więzieniu na Mokotowie, skąd przewieziono ją na Pawiak.

W kilka miesięcy po aresztowaniu Helenka przeżyła tragedię osobistą, jej ukochany mąż Juliusz, jeden z przywódców PLAN został rozstrzelany w kwietniu 1940 r. w Palmirach; ojciec, Józef Wiernik zginął w KL Auschwitz; teściowa Krystyna Dąbrowska i szwagierka Janina wywiezione zostały do KL Ravensbrück (teściowa zginęła w 1944 r.), szwagier Stanisław również został wywieziony do obozu koncentracyjnego, a teść, Jan Dąbrowski, adwokat, zmarł na Pawiaku¹.

Te ciężkie doświadczenia nie złamały jej, pozostała osobą pogodną, wesołą i życzliwą, mającą zawsze dla innych uśmiech czy pocieszające słowo. Czasem tylko, w ukryciu, jak wspominała Irena Kononowicz, westchnęła sobie

¹ A. Czuperska-Śliwicka, *Cztery lata ostrego dyżuru*, Warszawa 1989, s. 208.